

ADİYAMAN'DA YAŞAYAN ALEVİLERİN DOĞUM, EVLİLİK VE ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALARININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

RESEARCH ON THE BELIEF AND PRACTICES OF THE ALEVIS LIVING IN ADIYAMAN ON BIRTH, MARRIAGE AND DEATH FROM THE PERSPECTIVE OF HISTORY OF RELIGIONS

Zeynep Akile YILMAZ*

Öz

Bu çalışmada, Adıyaman'da yaşayan Alevilerin sosyal ve dini yaşantılarındaki bazı inanç ve uygulamaları incelenmiştir. Bu bağlamda, Alevilerin doğum, evlilik ve ölüm ile ilgili evrelerde inançları ve bu konulardaki uygulamaları incelenirken, ayrıca eski ve yeni kuşak arasındaki farklılıklar, geçmişten günümüze Alevi topluluğunda oluşan değişiklikler, modern hayatın etkisinde kalan yeni kuşağın örf ve âdet, gelenek ve göreneklere karşı tutumları da ele alınmıştır. Bu farklılığa sebep olan durum ve tutumlar hakkında yapılan görüşmeler sonucunda bilgi elde edilmiştir. Diğer taraftan Alevilerin bir arada yaşadıkları Sünniler ile olan ilişkisi, dine bakış açıları, örf ve âdet, gelenek ve görenek konusunda benzerliklerin olup olmadığı gibi konulara da yer verilmiştir. Adıyaman'da yaşayan eski ve yeni kuşak Aleviler ile gerçekleştirilen bu görüşmelerde elde edilen verilerle yapılan bu sınırlı alan araştırmasında, "Katılımcı Gözlem" ile görüşme yoluna başvurulmuş ve bu amaçla "Mülakat" uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adıyaman, Alevilik, Aleviler, Sosyal ve Dini Yaşantı, Doğum, Evlilik, Ölüm.

Abstract

This research was conducted on some of the belief and practices in the social and religious lives of the Alevis living in Adıyaman. In this context, the Alawites' beliefs about birth, marriage and death, and applications in these issues were examined. Besides, differences between the old and new generations, changes in the Alawites community from past to present, the attitudes of the new generation, who are under the influence of modern life, vis-a-vis customs, traditions and folkways were also discussed. Interviews provided insight into circumstances and attitudes that lead to the difference. On the other hand, this study also examines the relationship of the Alawites with the Sunnis with whom they live together, and whether there are similarities between their perspectives on religion, and their rituals, customs, traditions and folkway. This limited field study is based on the data obtained from the interviews with the old and new generations of the Alawites living in Adıyaman. To this end, this study was conducted using the method of interviews with participant observation and structured interview based on a questionnaire.

Keywords: Adıyaman, Alawism, Alawites, Social and Religious Life, Birth, Marriage, Death.

GİRİŞ

Din gerçeği her toplum için farklı bir tarzda algılanması ve yaşanması söz konusu olan bir olgudur. İlk insandan itibaren ortaya çıkan ve gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun her toplumda görülen bireysel ve toplumsal bir ihtiyaçtır. İnsanın olduğu her yerde din de mutlaka vardır. Dinin algılanması ve yaşanması toplumdan topluma farklılık gösterir. Özelde bireyler, genelde de toplumlar değişik inanç ve ritüellere sahip olabilirler (Aktay-Köktaş, 2007, 23).

Çalışma; Alevilerin sosyal ve dini yaşantıları üzerine olduğu için, öncelikle Alevi kelimesinin anlamını açıklamak daha doğru olacaktır. Alevilik sözlükte "Ali'ye mensup" anlamına gelmekte olup kelimenin çoğul şekli Aleviyye ve Aleviyyûn'dur. Alevî terimi İslâm kültür tarihinde Hz. Ali soyundan gelenler manasında, ayrıca siyasi, tasavvufî ve itikadî anlamda kullanılmıştır. Hz. Ali soyundan, oğulları Hasan, Hüseyin, Muhammed b. Hanefiyye, Ömer ve Abbas vasıtasıyla gelenlere Alevî denilmiştir (Ocak, 1989, 368).

Alevilerin inanç ve yaşantıları ve bunların İslâm'ın bir parçası olup olmadığı ülkemizde en çok tartışılan konulardan biridir. Alevilik bir inanç sistemi mi yoksa kültürel bir olgu mudur? Bu soru her dönemde tazeliğini korumuştur. Cenksu Üçer'in de belirttiği üzere; "Aleviliğin ne olduğu hakkında söylenenlere kabaca göz atmak bile bu konudaki karmaşıklığın boyutlarını açıkça göstermeye yetmektedir. Alevilik; kültürdür, yaşam biçimidir, İslâm'ın Anadolu yorumudur, Zerdüştlüktür, Türk dinidir, ulusçuluktur, solculuktur ve sosyalizmdir, materyalist bir felsefedir, tasavvuftur, tarikattır, Heterodoks İslâm'dır, Şiiliktir, dindir, mezheptir şeklindeki birbirinden çok farklı ve bir o kadar da ilgisiz olan tanımlamaların yapılması olayın bilimsel olarak ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır" (Üçer,

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi.

2005, 230). Böyle bir ortamda Alevilerin dini ve sosyal yaşantılarını incelemenin ne kadar önemli olduğu ortadadır.

Yine Üçer'in ifadesiyle; "Din, hem yaşandığı toplumdaki değişimlerden etkilenir; hem de mensuplarının davranışlarını etkiler. Bu yönüyle din; birey ve toplumla sürekli etkileşim halindedir. Bu yüzden Adıyaman'da yaşayan Alevilerin dini ve sosyal yaşantıları incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, Alevilik ve Alevilerin sosyal ve dini yaşantıları, Tarih, Dinler Tarihi, Kelam, Mezhepler Tarihi, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi gibi bilim dallarının usulleri çerçevesinde disiplinler arası bir yaklaşımla değerlendirmeye tâbi tutulmalıdır" (Üçer, 2005, 231).

Adıyaman özelinde ise Rençber'in ifadesiyle, "Adıyaman Alevileri genellikle bir arada yaşarken, bazı yörelerde ise Sünnilerle beraber yaşamaktadır. Adıyaman, Alevi-Sünni, Türk-Kürt, Müslüman-Hıristiyan olmak üzere birçok etnik unsur ve dine mensup kişilerin bir arada yaşadığı, Türkiye mozağının en güzel örneklerini bünyesinde barındıran, huzurun, barışın egemen olduğu, birlikte yaşama kültürünün yaşatıldığı ender şehirlerdendir. Adıyaman Merkez, Besni, Çelikhan, Gölbaşı, Kâhta ve Tut ilçelerinde Aleviler bulunuyorken; Samsat, Sincik ve Gerger ilçelerinde Alevî yerleşim birimi bulunmamaktadır" (Rençber, 2014, 7 vd). Ayrıca bu çalışmada bazı varsayımlardan yola çıkılarak Alevilerin sosyal ve dini yaşantıları hakkında bazı sonuçlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bilindiği gibi varsayım; "Gözlemlenen olaylar veya olgular arasında ilişkiler kurmak ve onları bir nedene bağlamak amacıyla geliştirilen açıklama taslağı; bir olayı veya olguyu açıklayabilmek ve kuramsal sonuçlara varabilmek amacıyla başlangıçta geçici olarak kabul edilen ve benimsenen önerme veya önermelerdir." Bu nedenle varsayım, bilimsel bir araştırmanın temel hareket noktasını oluşturur (Kirman, 2011, 344)

Bu tanımdan hareketle yapılan çalışmanın ana varsayımı şudur: Türkiye'de yaşanan toplumsal değişimlere bağlı olarak Alevilerde birtakım değişimler meydana gelmiştir. Buna bağlı olarak bu çalışmanın alt varsayımları şöyledir:

1-Köyde yaşayan Alevilerle, şehirde yaşayanlar arasında sosyal hayat pratikleri yönünden farklılık olabileceği varsayılmaktadır.

2-Yaşlı ve genç bireylerin sosyal yaşantıları farklı olduğu için yaşlıların geleneksel Aleviliği yaşadıkları, gençlerin ise günümüz hayat şartlarına göre geleneklerden uzak bir yaşam sergiledikleri varsayılmaktadır.

3-Eski kuşağın anne babalarına karşı daha saygılı olduğu, yeni kuşağın ise saygıdan yoksun oldukları varsayılmaktadır.

4-Çoğunluğunu Sünnilerin oluşturduğu toplumumuzda farklı inanç ve mezheplerin birbirleriyle etkileşimleri de kaçınılmazdır. Alevi-Sünni uygulamalarının bazılarında benzerlik olduğu varsayılmaktadır.

Alevilik sadece bir mezhep olmayıp tarihi, dini ve sosyal birçok gerçekliği de içinde barındıran bir olgudur. Bu çalışmada, Alevilerin sosyal ve dini yaşantıları incelenmeye çalışılmıştır. Böylece Alevilerin sosyal ve dini kimliklerinin tespiti hedeflenmiştir. Ancak bu çalışmadaki düşünceler Adıyaman'daki bütün Alevileri değil yalnızca mülakata katılan kişileri bağlamaktadır.

Adıyaman'da Yaşayan Alevilerin Dini ve Sosyal Yaşantıları

Kişinin toplumun diğer fertleriyle paylaşımında bulunduğu ve çeşitli münasebetler içinde olduğu ortama sosyal hayat denir. Sosyal hayat bireyin davranışlarıyla şekillenir. Bunun içinde kişinin doğumundan ölümüne kadar geçirdiği tüm aşamalar vardır. Türkler tarih boyunca her ne kadar farklı dinleri benimsemiş olsalar da; doğum, evlilik ve ölüm dediğimiz geçiş dönemlerinde hâlâ eski Türk dini geleneklerinin, Türklerin manevi hayatlarını etkilediği görülmektedir. Adıyaman'da yaşayan Alevilerin sosyal yaşantıları bu çerçevede anlatılmaya çalışılmıştır.

a) Doğum ile İlgili Yapılan Uygulamalar

Soyun devamı doğumla gerçekleşir. Doğum, üreme yeteneğine sahip insan hayatının başlangıcıdır. Türk toplum yapısında aile, toplumun en küçük fakat en sağlam çekirdeğini oluşturmuştur. Özellikle ata ruhlarına ait inançlardan dolayı 'baba ocağı' deyimini ile kutsallaştırılan bu sosyal kurumun varlığı ve sürekliliği doğumla sağlanmaktadır (Yıldırım, 2010: 19). Bu yüzden aileler için çocuk çok önemlidir.

Doğum öncesi halk inanışları düğünden sonra anneye sorulan bazı sorularla başlar. Anneye "Bir şey var mı?", "Misafir bekliyor musunuz?" gibi cümlelerle hamile olup olmadığı sorulur. Hamile olan kadına gebe ya da yüklü denir.

Kadının hamile olduğu çeşitli belirtilerle ortaya çıkar. Bunlar âdetten kesilme, mide bulantısı, baş dönmesi, kusma ve normalde yemediği farklı yiyeceklere karşı iştah duyması olarak sayılabilir.

Çocuğu olmayanlar çoğunlukla türbe ziyaretine giderek adakta bulunurlar. Türbe ziyaretleri Alevi toplumunda oldukça önemli bir yer tutar. Türbe veya yadır, insanların dini duygulardan kaynaklı olarak

değişik zamanlarda farklı ihtiyaçları için yardım diledikleri, türbede yatan (Allah tarafından sevildiğine inanılan) ereni, dualarına vesile kıldıkları ve dileklerin gerçekleşmesine bağlı olarak kurban tıgladıkları yerlerdir. Geleneksel Anadolu Aleviliğinde dede, baba, pir ve erenlerin türbelerini ziyaret etmek teşvik edilen bir davranıştır (Rençber, 2016, 131). Bu tür adak kurbanları, ziyaret edilen bir yata için yardımcı olması inancıyla kesilir (Fıglalı, 1994, 61).

Adak Kurbanı; Allah'tan bir dilek isteyip o dileği kabul edildikten sonra kesilen kurbanı denir. Alevi canların "Dualarım kabul olursa bir kurban keseceğim" şeklindeki vaatlerinin gerçekleşmesi durumunda kestikleri kurbandır (Rençber, 2016: 133). Hastalığına şifa bulanlar, askerden çocuğu gelenler, herhangi bir işe girenler, girdiği sınavlardan başarılı olanlar, trafik kazası yapıp iyileşenler, evlenmek istediği kız kendisine verilenler, maddi anlamda refaha kavuşanlar bu isteklerine ulaştıklarında adak kurbanını keserler. Söz konusu listeye çocuğu olmayanlar, düşüğü önlemek isteyenler de eklenebilir. Keçi, koyun, koç vb. hayvanlar adak olarak gösterilebilir. Burada önemli olan Yüce Yaratıcı'ya verilen sözün hatırlanıp yerine getirilmesidir. Bu kurbanlar kesileceği vakit yakın akraba, komşu davet edilir; adak edilecek kurban kesilir ve etinden yemekler yapıp dağıtılır. Adak kurbanı adayıp da adağını kesmeyenlerin günahkâr olduğu kabul edilir. Aleviler, Allah'ın kendilerine verdiği nimete karşılık kurban kesilmediği vakit, verilen nimetin ellerinden alınacağına inanırlar (Rençber, 2016, 134).

Adıyaman'da çocuğu olmayan ve çocuk isteyen aileler de Abuzer Gaffari, Mahmut el-Ensari, Şeyh Abdülkadir Geylani gibi türbelere giderek çocuklarının olması için adakta bulunurlar. Bu ziyaretten sonra eğer çocukları olursa, vaat ettikleri kurbanı ziyaret ettikleri türbelerde kesip orada bulunan ziyaretçilere dağıtırlar (Rençber, 2014, 59).

Bunların yanı sıra doğan çocuğa isim vermek bütün toplumlarda önemli olduğu gibi Alevilerde de çok önem arz eder. Doğan çocuk erkek ise ziyaretine gidilen şahsın ismi verilir. Yani adağın adandığı türbe "Abuzer Gaffari" türbesi ise, doğan erkek çocuğa "Abuzer" ya da "Gaffari" ismi verilir (Rençber, 2014, 59).

Günümüzde Aleviler arasında uygulama değişmiş olsa da Geleneksel Alevilik'te konulan isimlerin ya bir aile büyüğünün veya bir din ulusunun, ya da bir yiğidin adının olmasına özen gösterilir. Bu bağlamda; Mehmet, Ali, Haydar, Hasan, Hüseyin, Hatice, Fatma, Zeynep, Ali Ekber, Ali Rıza, Musa, Kazım gibi isimler Alevilerde en çok konulan isimlerdir.

Rençber'in kaydettiği üzere; "Aleviler tarafından bu türbe ve yatlara yapılan ziyaretler, beraberinde kendine özgü bazı ritüeller de meydana getirmiştir. Örnek verecek olursak Adıyaman Alevileri türbe veya yata da yatan ereni dualarına vesile kılarak türbenin etrafını bazen Allah-Muhammed-Ali inancına binaen 3, bazen 12 imamları delil getirerek 12 veya 14 masumu göz önünde bulundurarak 14 defa dönerler. Her dönüşte türbede yatan evliya kişiye niyaz edilir ve türbenin baş kısmı öpülür (Rençber, 2013, 371).

Kendileriyle görüştüğümüz kimseler, bebek doğduktan sonra yastığının altına ekmek, makas, bıçak, muska ve benzeri şeyler konulduğunu, annenin yastığının altına da bıçak konulduğunu, yatağın başına Kur'an-ı Kerim asıldığını, annenin ve bebeğinin yatağının başına Kur'an-ı Kerim konulması Sünnilerde de olan bir uygulamadır. Bunun sebebi kadınların lohusalık dönemleri çıkana kadar geçen sürede, "al basması" diye adlandırılan, anne ve bebeğin psikolojik olarak rahatsız edilmesini önlemeye çalışmaktır.¹ Lohusalık dönemi, doğumu takip eden ilk kırk günlük süreyi kapsamaktadır. Genelde bu süre, anne ve çocuğu için belli tehlikelere maruz kalma dönemi olarak kabul edilmekte, anne ve çocuğun kırk gün dışarıya çıkması hoş karşılanmamaktadır. Bu dönemde anne ve bebek al basması tehlikesine karşı kesinlikle yalnız bırakılmaz (Keskin, 2001, 50).

Bebeğin göbeği, düştükten sonra okul, hastane gibi yerlerin bahçesine gömülür. Bunun sebebi; çocuğun büyüyünce öğretmenlik, doktorluk gibi meslekleri seçmesinin istenmesidir.² Yalnız kız çocuklarının göbeklerini evlerinin bahçelerine gömen aileler de az değildir. Maksat; kızın evine bağlı olmasını sağlamaktır.³

Çocuğun ilk dişi çıkınca "hedik" yapılarak dağıtılır ya da akraba ve komşular evlere davet edilerek "diş hediği" adı altında bir tören yapılır. Davet edilen herkes çocuğa gücünün yettiğince hediyeler getirir. Bu törende çocuğun önüne ayna, kalem, makas gibi eşyalar konulur. Çocuk aynayı seçerse, büyüyünce kuaför olacağına; kalemi seçerse, okuyacağına; makası seçerse, terzi olacağına inanılır. Bu uygulama şehirlerde kalkmıştır. Köylerde ise hala varlığını devam ettirmektedir.⁴

¹Akgün Aynur, Adıyaman doğumlu; Akgün Zahide, Adıyaman doğumlu.

² Akgün Aynur, Adıyaman doğumlu; Akgün Hasan, Adıyaman doğumlu.

³ Topçu Adem, Adıyaman doğumlu; Akgün Ali, Adıyaman doğumlu.

⁴Kiraz Akgün, Adıyaman doğumlu.

Çocuğun ilk kesilen saçını tartılarak, ağırlığına fakirlere yardımda bulunulur.⁵ Çocuğa nazar değmesin diye kıyafetine nazar boncuğu, altına altın takılır. Buna rağmen nazar değerse çocuğun üzerine Kur'an-ı Kerim okunur.⁶ Ayrıca cem evlerine gidilerek nazar değen çocuğun üzerine dedeler tarafından nazar duası okunur.

Anadolu'da erkek çocukla ilgili geleneksel törenlerin en önemlilerinden birisi de sünnet geleneğidir. Türk toplumlarında eskiden beri sünnet törenlerine önem verilmiş, sünnet düğünleri etrafında zengin bir gelenek oluşmuştur. Özellikle dinsel gelenekler, geleneklerin en yaygın ve etkili olanlarıdır. Dinsel ve törensel işlemler içerisinde en yaygın olanı ise sünnet geleneğidir. Hiçbir anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Ülkemizde sünnet dini ve sosyal bir istek olup, tüm erkek çocuklarına yaygın olarak uygulanmaktadır. Aile için sünnet töreni yapılması zevkli ve gururlu bir olay, manevi bir mutluluk olarak kabul edilmektedir (Yıldırım, 2011, 86).

Sünnet edilecek çocuğa sünnet elbisesi alınır ve evi süslenir. Çocuğun ailesi kirvelerini davul zurna ile karşılayıp ayaklarının önünde kurban keserler. Sünneti yapılacak çocuk kirvenin kucağına oturtulur. Sünnet yapılırken akan kan (12 imama nispetle imam kanı) kirvenin gömleğine sürülür ve böylece o aileyle hem "kirve" hem "kardeş" olunur. Yine Yıldırım'ın ifade ettiği üzere, "Türkiye'de daha çok Doğu, Güney, Güneydoğu Anadolu illerinde yaygın olan kirvelik kurumunun nasıl ortaya çıktığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Yıldırım, 2010, 21).

Sünnet düğününe gelen misafirlere "peygamber aşkına" denilerek para toplanır. Toplanan para sünneti yapan berbere verilir. Sünnet düğününden sonra gelen misafirlere yemek dağıtılır ve ardından takı töreni yapılır. Kirve, sünnet olan çocuğa altın takar.⁷

Yıldırım Erdal'a göre, "Kirve çocuğa hem ruhani hem de dünyevi rehberdir. Göçer ve savaşçı toplumlarda, ailelerin sık sık başına gelen kayıplar, ölümler ve aile parçalanmalarında kirvelik kurumu, çocukların olabildiğince korunarak, sağlıklı bir şekilde büyümesi ve topluma faydalı kişiler olması için önemli bir sosyal sigorta aracı olarak kullanılmıştır. Ailenin birkaç çocuğunun değişik kirveler tarafından paylaşılması, çocukların geleceğini bir ölçüde garanti altına alır. Bu sorumluluklar nedeni ile kirve seçmek de kirve olmak da zor bir iştir. Kirve olmak, ciddi toplumsal sorumlulukları da beraberinde getirir. Örneğin; kirve evleri birbirlerinden kız alıp vermezler ve tüm çocuklarını kardeş sayarlar. Kirvelik sünnet töreni sırasında resmiyet kazanır, tescil olur. Kirvelik hakları ve sorumlulukları devredilemez. Sorumluluklarını gereği gibi yerine getirmeyenler cezalandırılabilirler" (Yıldırım, 2010, 22).

Düğünden sonra kirve tekrar sünnet olan çocuğu ziyarete gider. Bu ziyarette hediye olarak halı ya da altın götürülür. Daha sonra çocuğun ailesi kirvelerine hediyelerle birlikte iade-i ziyaret yaparlar.⁸

Doğumdan sonra yapılan uygulamalardan olan lohusa kadının başına Kur'an-ı Kerim konması, bebeğin göbeği düştükten sonra hastane, okul gibi yerlere gömülmesi, diş hediğinde çocuğun önüne birtakım eşyaların konması ve çocuğa nazar değmemesi için kıyafetine nazar boncuğu takılması gibi uygulamalar sadece Alevilerde değil, Sünnilerde de olan uygulamalardandır. Bu noktada da kültürel etkileşim yaşanmış, bu uygulamalar her iki kesimde de kabul görmüştür.

b) Evlilik ve Düğün ile İlgili Yapılan Uygulamalar

İnsan soyunun devamı için evliliğin ne kadar önemli olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Çünkü toplumların varlıklarını devam ettirebilmeleri, sağlam bir temele oturtulan güçlü bir aile kurumuna bağlıdır. Ailelerin sarsıntıya uğradığı toplumların sağlam ve devamlı olmasını düşünmek mümkün değildir. Aile kurumu bu kadar önemli iken onun kuruluş aşaması da bir o kadar önemlidir.

Adıyaman'da yaşayan Alevilerin evlilik öncesi yaptığı hazırlıklar genel olarak şöyledir: Evlenememiş veya yaşı geçmiş kızlar Zeynel Abidin, Abuzer Gaffari, Mahmut el-Ensari gibi türbelere götürülerek, evlenmesi için adaklar adanır. Eğer kızlar bu ziyaretlerden sonra kısmetleri açılıp evlenebilirlerse, adak adanılan türbeye gidilerek vaat edilen kurbanlar kesilip dağıtılır.⁹

Oğlunu evlendirmek isteyen aile ya oğlunun beğendiği ya da hısım akrabalarının kendilerine tavsiye ettikleri kıza talip olur.¹⁰ İstenilecek kızın evine önceden aile büyükleri tarafından bir ziyaret yapılır. Bu ziyaretin amacı kıızı ve aileyi yakından görüp tanımaya çalışmaktır.¹¹ Burada evin temiz ve düzenli olup

⁵ Ulucan Türkan, Adıyaman doğumlu.

⁶ Güven Ceylan, Adıyaman doğumlu.

⁷ Güven Ali Rıza, Adıyaman doğumlu.

⁸ Akgün Aynur, Adıyaman doğumlu.

⁹ Akgün Hasan, Adıyaman doğumlu.

¹⁰ Akgün Hüseyin, Adıyaman doğumlu.

¹¹ Akgün Aynur, Adıyaman doğumlu; Akgün Adile, Adıyaman doğumlu.

olmadığına, gelen misafire karşı tutum ve davranışlara dikkat edilir.¹² Oğullarının istediği kız, aile büyükleri tarafından tasvip edilmezse, damat adayı vazgeçirilmeye çalışılır. Fakat delikanlı her şeye rağmen o kızı istiyorsa engel olunmaz ve o kız ailesinden ister.¹³

Adıyaman'da her ne kadar yabancılara kız verilmek istenmese de, Alevilerde bu çok fazla sorun edilmez. İster yabancı ister akraba olsun; önemli olan kız ve oğlanın birbirini sevmesidir. İki taraf birbirini istedikten sonra evliliğe mani hiçbir şey yoktur.¹⁴

Bununla birlikte dikkat çekici bir ayrıntıdan söz edilebilir. Eski kuşak evlenirken anne babalarının kendileri için uygun gördüğü adaylara istemeseler de evet derken; yeni kuşakta bu gelenek tamamıyla ortadan kalkmıştır. Nitekim görüşmemiz esnasında çiftlerden birinin eşiyle isteyerek değil de anne babasına hayır demekten çekindiği için mecburen evlendiğini öğreniyoruz.¹⁵ Kuma olarak gittiği evde eşinin ilk hanımına hasta olduğu için bakmak zorunda kalan Aynur Hanım bu evliliği istemeden yaptığını söylüyor. Bu da bize eski kuşağın anne babalarına hayatlarının dönüm noktası olabilecek bir konuda bile hayır diyememelerinin, onların ebeveynlerine karşı olan edep ve hayâdan ileri geldiğini göstermektedir.

Günümüzde ise çiftler görücü usulüyle, istemedikleri insanlarla evlenmek yerine; daha önceden tanışıp arkadaşlık ederek evlenmeyi tercih ediyorlar.¹⁶ Bu ayrım şehir ve köyde de geçerli hale gelmiştir. Köyde hala görücü usulü evlilik devam ederken, şehirde bu durum yerini flört edilerek yapılan evliliğe bırakmıştır.¹⁷

“Büyüklerle saygı” konusunu gündeme getiren Akgün ailesinin reisi Hüseyin Akgün, kendisinin de eski kuşak olmasından dolayı bu konudaki rahatsızlıklarını dile getiriyor. Hüseyin Bey yeni neslin eski nesil gibi olmadığını düşünüyor. Kendilerinin büyüklerine karşı daha saygılı olduklarını, anne babalarının yanında yemek yemeye ve konuşmaya bile çekindiklerini söylüyor. Eskilerin aç ve sefil bir hayat yaşamalarına rağmen birbirlerine karşı daha saygılı olduklarını; yeni neslin zengin bir hayat yaşayıp yokluğu bilmedikleri için bazı değerleri unuttuğunu, sevgi ve saygının eski önemini yitirdiğini, komşu hakkının ve ihtiyaç sahiplerinin gözetilmediğini söyleyen Hüseyin Bey; sadece gelenek göreneklerde değil sevgi saygıdan kılık kıyafete kadar her şeyin değiştiğinden yakınıyor. Hüseyin Bey annesinin fes giydiğini, hanımının yazma taktığını, gelininin ise başının açık olduğunu söylüyor. Yeni neslin kılık kıyafet konusunda çok rahat olduğunu ve şehir yaşantısına göre giyindiklerini; köylerde ise eski geleneklere göre bayanların giyindiğini söylüyor. İnsanların şehirlere göçtükçe değiştiğini, geleneklerinden ve inançlarından uzaklaştığını düşünüyor.

Evlilik konusunda Alevi ailelerin karşısına çıkan durumlardan biri de çocuklarının Sünnilerle evlenip evlenememe meselesidir. Görüştüğümüz aileler bu konuda eskiden çok katı olduğunu, böyle bir şeye müsaade edilmediğini söylüyorlar.¹⁸ Ama hayatın her safhasında olduğu gibi bu konuda da değişiklikler meydana gelmiştir. Eski kuşak buna izin vermezken yeni nesil bunu hiçbir şekilde sorun etmemektedir. Çiftlerin birbirlerini sevmelerini evlilik için yeterli bulmaktadırlar. Görüşme yaptığımız kişiler arasından bazılarının eşlerinin, bazı kişilerin de gelinlerinin Sünni olduğunu söylemeleri bu ifadeleri doğrulamaktadır.¹⁹

Alevilerde evlilik süreci ise şu şekilde ilerlemektedir: Uygun aday bulunup bir kıza talip olunduktan sonra, kızın ailesi düşünmek için zaman ister. Bu süre zarfında damat adayı araştırılır. Eğer sonuç olumlu olursa kız evi teklifi kabul ettiğini söyler. Oğlan tarafı yüzük ve tatlılarla yeniden kız evine gidip söz keserler. Ve orada “tatlı” denilen nişan gününün tarihi belirlenir. Nişanda kıza altınlar takılır, tatlılar götürülür. Erkek evi tarafından, gelen misafirlere yemek yedirilir. Çok kalabalık olan nişan töreni küçük bir düğün havasında geçer. Gelen misafirlere şerbet dağıtıldıktan sonra nişan töreni sona erer.²⁰

Nişanda iki aile birbirlerine ve yakın akrabalarına hediyeler verirler. Bunlar; gömlek, elbise, iç çamaşırı ve havlu türünden hediyelerdir.²¹ Evlilik hazırlıkları başlamadan önce kız tarafı erkek tarafına bir liste verir. Bu listede kız için istenen altınlar ve ev eşyaları vardır. Kız evinin istekleri ağır gelirse, karşı taraf

¹² Engin Fadime, Adıyaman doğumlu; Demirci Nurcan, Adıyaman doğumlu.

¹³ Ulucan Necati, Adıyaman doğumlu; Engin Cemil, Adıyaman doğumlu.

¹⁴ Kütük Bahaattin, Adıyaman doğumlu.

¹⁵ Topçu Sebahat, Adıyaman doğumlu.

¹⁶ Topçu Adem, Adıyaman doğumlu.

¹⁷ Kütük Bahaattin, Adıyaman doğumlu.

¹⁸ Akgün Hüseyin, Adıyaman doğumlu.

¹⁹ Güven Ali Rıza, Adıyaman doğumlu.

²⁰ Akgün Zahide, Adıyaman doğumlu.

²¹ Akgün Aynur, Adıyaman doğumlu.

orta yolu bulmak için listeden bazı maddeleri çıkarma talebinde bulunurlar. Çoğu zaman bu konuda uzlaşma sağlanır.²² Ama bu konuda anlaşamayıp ayrılan çiftler de vardır.²³

Kız tarafı isteyeceği her şeyi bu listeye yazar. Bunun dışında "başlık parası" gibi bir talepleri olmaz.²⁴ Başlık parası uygulaması yoktur. Ancak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun birçok yerinde evliliklerde "baba hakkı", "ana hakkı", "süt hakkı" isimleri altında hediyeler verilir. Kız evi oğlan evinin itibarlı fertlerine "bohça" çıkarır. Oğlan evi de "alşan bavulu" gönderir. Bu her iki tarafın birbirlerinin aile fertlerine aldıkları hediyelerdir. Ayrıca bu bölgede "yüz görümlüğü" ve "dil hakkı" uygulaması yapılır. Damat düğünde baldızına bir yüzük hediye eder. Eğer baldız sayısı çoksa sadece büyük baldıza yüzük takılır. Ancak damadın baldızı yoksa yüzük kayınvalideye takılır.

Düğünden bir hafta önce kız evinde çeyizler sergilenir. Bunun sebebi; hem kızın çeyizinin gelen misafirlere gösterilerek bunu bir övünç sebebi saymak, hem de gelen misafirlerin çeyizi görerek eksik olan malzemelerin onlar tarafından tamamlanmasını sağlamaktır.²⁵ Ancak bu uygulama günümüzde eskisi kadar yaygın değildir. Yavaş yavaş terk edilmeye başlayan bir gelenek olmuştur. Fakat köylerde bu uygulama hala eski canlılığıyla devam etmektedir.²⁶

Kınadan bir önceki gün çeyiz eşyaları gelinin yeni evine yollar. Bunlarla birlikte erkek evine içinde hediyelerin olduğu "bohça" gönderilir. Önce çeyiz sandığının bulunduğu kapının önünde, sonra çeyiz sandığının üzerinde gelinin kardeşleri damat evinden bahşiş alırlar. Bahşiş olmadan ne kapı açılır ne de sandık yollar.²⁷ Kına gecesi günü erkek evi, kendi misafirlerine hangi yemeği ikram ettiyse aynısını kız evine de yollar. Bu da kız evine gelen misafirler içindir.²⁸

Kına gecesinde kıza kına yakılırken kız ellerini açmaz. Kayınvalide kızın avucuna altın koyduktan sonra kız ellerini açar ve kınası yakılır. Gelinin eline yakılan kınadan çalınan bir parça kına, damada para karşılığı satılarak serçe parmağına yakılır.²⁹

Düğün günü erkek evi, bahçesine ya da balkonuna bir sopanın ucuna bayrak veya kırmızı bir bez parçası takar. Buna "bayrak dikme" denir. Bunun amacı, o evde düğün olacağını insanlara duyurulmasıdır.³⁰

Gelin alma merasimi ise şu şekildedir: Hazırlıklar tamamlandıktan sonra, damat alayı gelini almak için yola çıkar. Kız evine geldiklerinde damada kapılar açılmaz. Kapılar, bahşiş alındıktan sonra açılır. Bir süre kızın evinin önünde halaylar çekilir. Damat tarafı içeri girdikten sonra kızın erkek kardeşi tarafından gelinin beline kırmızı bir kuşak 3 kez Besmele çekilerek bağlanır ve kızın sağ ayakkabısına erkek kardeşi para koyar. Para konulmasının sebebi; gelinin herhangi bir şeye ihtiyacı olursa onu rahatlıkla alabilmesi içindir. Çünkü evliliğin ilk günlerinde kız, eşinden ve onun ailesinden utandığı için maddi herhangi bir istekte bulunamayabilir. Bunu önlemek adına gelinin ayakkabısına para konulmaktadır. Daha sonra gelin kardeşi ve ailesi ile vedalaşır ve baba evinden çıkar (Çetin, 2017: 249). Bu uygulama Adıyaman'da da yapılmaktadır.

Düğünden sonra, gelin kendi evine götürülmeden önce, Abuzer Gaffari türbesine ziyarete götürülür. Orada dua edildikten sonra konvoylar eşliğinde çarşı gezilir. Gelin eve geldiğinde arabadan inmeden önce kayınpeder ya da kayınvalide kendisine altın takar. Geline başka ne istediği sorulur. Gelinin yanında gelen ablası gelinin isteğini söyler. Bu; ev, araba ya da tarla gibi şeylerdir. Erkek evi tarafından bu istekler kabul edilirse kız arabadan iner. Genelde de bu istekler kabul edilir. Eve girmeden önce gelin dışarıda bardak kırar. Bu bazen yumurta da olabilir. Bunun sebebi nazara engel olmak içindir.³¹ Bununla beraber gelinin başından buğday, şeker ve para serpilir. Buğday ve paranın yeni evli çiftin evine bereket getireceğine, şekerin de çiftin tatlı ve huzurlu bir hayat geçirmelerini sağlayacağına inanılır.

Zıfaj gecesinden önce ve sonra gelin ve damat anne ve babalarının ellerini öper ve onların dualarını alırlar.³² Düğünden bir hafta sonra da gelin ve damat, kız evine tatlı ve hediyelerle el öpmeye giderler. Buna

²² Akgün Hüseyin, Adıyaman doğumlu.

²³ Akgün Ali, Adıyaman doğumlu.

²⁴ Akgün Hüseyin, Adıyaman doğumlu; Akgün Aynur, Adıyaman doğumlu.

²⁵ Akgün Aynur, Adıyaman doğumlu.

²⁶ Akgün Kiraz, Adıyaman doğumlu.

²⁷ Akgün Adile, Adıyaman doğumlu.

²⁸ Akgün Zahide, Adıyaman doğumlu.

²⁹ Akgün Kiraz, Adıyaman doğumlu.

³⁰ Akgün İbrahim, Adıyaman doğumlu.

³¹ Akgün Kiraz, Adıyaman doğumlu.

³² Akgün Aynur, Adıyaman doğumlu.

“yol açma” veya “ayak açma” denir.³³ Böylece gelinin istediği zaman anne babasının evine gidebilmesinin yolu açılmış olur.

c) Ölüm ile İlgili Yapılan Uygulamalar

İnsan hayatının geçiş aşamalarının sonuncusu olan ölüm, bu dünya hayatının sonu, yeni bir hayatın başlangıcıdır. Toplumsal olarak ailenin yakın fertlerini ciddi olarak etkileyen bu durum, geride kalan aile bireylerine sosyal ve dini bakımdan çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Hayatın en temel hadiselerinden birisi olan ölüme ilişkin olarak Aleviler bazı olayları ölümün habercisi olarak değerlendirmektedir. Mesela, bir evin çatısında baykuş öterse ya da kapısının önünde köpek ulursa o evden bir cenazenin çıkacağına ya da o eve bir musibet geleceğine inanılır.³⁴

Bir kişinin öleceği anlaşıldığında kişinin son nefesini vermeden önce ahiret hayatına daha huzurlu ve rahat bir şekilde geçişini sağlamak için bazı uygulamalar yapılır. Buna göre, ölümü yaklaşan kişinin küs olduğu insanlar getirilerek barışmaları sağlanır. Böylece, her iki tarafın da helallik almaları ve ahirete aralarındaki sorunları çözmüş bir şekilde gitmesi hedeflenir.

Öte yandan, doktorların kendisinden ümidini kestikleri hasta, daha fazla hastanede bekletilmez ve ailesi tarafından evine getirilir. Hastanın başında Kur'an-ı Kerim okunur. Bunun sebebi hastanın huzurlu bir şekilde can vermesini sağlamaktır. Ölüm döşeginde bulunan kişiyi, yakın çevresi ve musahibi yalnız bırakmaz. Bu durumda bulunan kişiye; şeytanın imanını su ile alacağına inanıldığından, başucunda su veren veya içemeyecek durumda ise pamukla dudağını ıslatan birisi bulunur (Gaspak, 2016, 109).

Bununla birlikte kişiyi ölümden uzak tutmak için yapılan bazı uygulamalar vardır. Ali Selçuk ölümden sakınmayla ilgili olarak şunları söylemektedir: “Ölüm ruhunu yanıltmak, ölümden sakınmak için çocuğu yaşamayan aileler, çocuklarına Durmuş, Durdu, Durhasan, Yaşar vb. isimler vermektedirler. Bu gelenek Orta Asya Türk topluluklarında da mevcuttur... Çocukları yaşamayan ailelerin yeni doğan çocukları erkek olduğunda saçını yedi yıl kesilmemektedir. Bu çocuğun saçını yedi yıl kesmemeleri uygulamasından amaç ölüm meleği Azrail'i aldatmaya yönelik olup, Orta Asya Türk geleneği olarak karşımıza çıkmaktadır” (Selçuk, 2009, 103).

Birdoğan Nejat çalışmasında Alevilerdeki ölüm anlayışını şöyle açıklamaktadır: “Alevi kesimlerinde ölüm için “Hakka yürümek” terimi kullanılmaktadır. Eski Türk inancına göre kişi öldükten sonra uçan bir ruh biçimine girmektedir. Cennet için “Uçmağ” adının kullanılması da bundan gelmiş olsa gerektir. Böylece öldükten sonra biçim değiştiren ruh için Anadolu Aleviliğinde bugün bile “don değiştirmek” terimi kullanılır. “Devriye” olayının bir aşaması olan bu kalıp değiştirmede, girilen yeni kalıp bir “devir” olarak ele alınır ve bunun içindir ki gene çoğu Alevilerde bu olaydan dolayı ölü için ‘Devri asan olsun’, ‘Devri tamam olsun’ gibi dualar edilir” (Birdoğan, 2015, 383).

Aktaş Ali'e göre ise Alevilerdeki ölüm anlayışı ise şu şekildedir: “Ölümün, Alevilikte başlıca iki yorumu bulunmaktadır. Birincisi biyolojik ölümdür. Biyolojik ölümü; ölme, ölüm, kalıbı dinlendirmek ve hakka yürümek gibi terimlerle dile getirmektedirler. Bu terimlerden kalıbı dinlendirmek ve Hakka yürümek ölümün bir son olmadığı, yeni bir durumun başlangıcı olduğu inanışından kaynaklanmaktadır. İkinci ölüm ise, “nasip” (ikrar) törenindeki ölümdür. Bu ölüm Alevilerce ölmeden önce ölmek ve ölmek terimleriyle ifade edilmektedir. İkrar törenindeki ölmek, iradi bir ölümdür ve bu aşama Alevi eğitiminin belki de en çarpıcı ve en zorlu aşaması olarak kabul edilmektedir” (Aktaş, 1999, 118).

Keçeli Şakir'in ifadesiyle: “Bir köyde ya da kentte bir kişi öldüğünde, ölüm hemen imama duyurulur. Alevi inancına göre imamet Hz. Ali'ye verilmiştir. Bu yetki ve görev ondan da onun çocuklarına, onun soyuna geçmiştir. Alevilerin tüm dinsel törenlerinin önderi ve yönetmeni adına Seyyid-i Saadet, Evlad-ı Resûl denilen kişi dededir. Bu nedenle cenaze işlerinin yönlendirilip yönetilmesi de orada bulunuyorsa dede tarafından yapılır. Ama orada dede veya dede tarafından yetkili kılınan rehber yoksa bu iş bilen bir kişi tarafından yürütülür” (Keçeli-Yalçın, 1996, 302).

Bununla birlikte Alevilerde ölüm gerçekleşikten sonra yapılan bazı uygulamalar dikkat çekmektedir. Şöyle ki Alevi geleneklerinde ölüm sırasında görülen kimi ilginç alışkanlıklar da vardır ki; bunlar özetle şöyle sıralanabilir: Bir bölgede ölüm olduğunda o mahalledeki su dolu kapları boşaltıyorlar. Bunu “Bu suda Azrail kanlı bıçağını yıkamıştır” ya da “Bu suya Azrail parmağını batırmıştır” şeklinde açıklıyorlar. Gene ölü yıkanırken uyuyan kimseleri uyandırıyorlar. “Ölüm uyusukluğu çökmesin”, “Ölüye saygısızlık olmasın” diye açıklanan bu davranışlar, kimi bölge Sünnilerinde de görülmektedir. Bu iki

³³ Akgün Zahide, Adıyaman doğumlu.

³⁴ Akgün Aynur, Adıyaman doğumlu.

toplumun bu gelenekleri birlikte yaşatmaları belli ki geleneğin kökeninde dinsel bir etkiden çok ulusal bir etki bulunduğunun kanıtıdır (Birdoğan, 2015, 381).

Yine cenaze evden çıktığında arkasından su dökülür. Kapı önünden tabut geçerken arkasından su dökülür. Ölünün yatağı toplanır ve bu yatağın yerine su dökülür. Ölü suyunun ısıldığı kazan ters çevrilir. Tüm bu eylemler için de bir açıklama yapılır. Örneğin, “Ağırlığı da birlikte gitsin, eve ağırlığı çökmesin, bereketini götürmesin” gibi cümlelerle bu işlemlere açıklama getirilir. Özetle ölümün bir daha kolaylık bulmaması için bu eylemlere başvurulur (Birdoğan, 2015, 382).

Ölen kişi için son görev olarak yapılacak en önemli işlerden ilki, cenazenin yıkanmasıdır. Cenaze, imam ve yardımcısı tarafından yıkanır. Cenazeyi yıkayacak imamın ve yardımcısının Alevi olması gerekir. Cenazeyi yıkayacak kişiler, işe başlamadan temizlenir, yerel ve dinsel deyimleriyle taharetlenir, ayrıca abdestlerini de alırlar. Bu arada diğer hizmetliler iki kazan su hazırlarlar. Hazırlanan kazanlardan birinde arı su diğerinde ise sabunlu su bulunur. Ayrıca adına taharet eldiveni denilen üç âdet eldiven de yapılır (Keçeli-Yalçın, 1996, 301).

Bundan sonra bir bezden, bir Ahiret Gömleği, bir âdet de cenazeyi ayağından başına kadar kapatacak ve tüm vücudunu içine alacak kadar büyük kefen dikilir. Bu kefenin boyu cesedin boyundan uzun olmalıdır. Kefenin biraz altından biraz da üstünden makasla alınır. Ahret gömleğinin baş tarafı yakasından kesilir ve ön tarafı boydan boya yırtılır. Ahret Gömleğinin boyu erkeklerde omuzdan diz kapaklarına kadar gelecek şekilde olur. Kadınlarda ise biraz daha uzun olur (Keçeli-Yalçın, 1996, 302).

Cenaze yıkayan, cenazenin yıkanmasına geçmeden önce, temiz sudan bir kepçe su alarak, bu suyu yardımcısının eline üç kez döker. Bu işlemin üç kez yapılması gerekir. Kazandan alınan her kepçe suyun olduğu gibi ele dökülmesi gerekir. Kepçede su arttırarak bunu geri kazana dökmek uygun değildir. O nedenle kazandan su alınırken gereksinime yetecek miktarlarda almak, fazla almamak gerekir. Bundan sonra da yardımcı, kazandan üç kez su alır ve bu suyu hiç arttırmadan cenazeyi yıkayanın eline döker. Dikilen eldivenlerden biri alınır ve cesedin ayıp yerleri bu eldivenle iyice temizlenir. Buna taharet denilir. Bu iş için kullanılan eldiven bir daha başka bir işte kullanılmaz (Rençber, 2016, 194).

Ondan sonra cenazeye abdest aldırılır. Abdest aldırma sırasıyla şöyle olur: Önce sağ el yıkanır, sonra sol el yıkanır, sonra tekrar sağ el yıkanır. Her ele üç kez su dökülür, yukarıda söylendiği üzere, kazandan alınan su arttırılmaz, olduğu gibi ellere boşaltılır. Bu iş bittikten sonra “Lâ ilâhe illallah” veya “Allah birdir ve ortağı yoktur” denilerek yüz, üç kez yıkanır. Yüzün yıkanmasından sonra “Allah’ın buyruğu başımızın üstüne” denilerek baş mesh edilir, daha sonra kulaklara ve buruna su verilir. Bu iş bittikten sonra kollar dirseklere kadar üç kez yıkanır (Keçeli-Yalçın, 1996, 303).

Daha sonra ayaklara geçilir. Sağ ayak sol ayağın üzerine mühürlenir. Önce sağ ayak alınır, üç kez su ile yıkanır, sonra sol ayak alınır, yine üç kez yıkanır, bundan sonra tekrar sağ ayak alınır yine üç kez yıkanır. Ayakların yıkanması bittikten sonra topuktan diz kapaklara kadar abdest verilir. Bu iş yapılırken sağdan başlanıp sola geçilir. Böylece abdest aldırma işi tamamlanmış olur. Bundan sonra kalan eldivenlerden biri takılır ve sabunlu sudan su alınarak ölünün belinin sağ üst tarafı sabunlanır, sonra belin sol üst tarafı sabunlanır, belden yukarısının sabunlanma işi bitince bu eldivenler elden çıkarılıp ölünün sağ omuz başı hizasına konur. Bu eldivenlerin birbirine karışmaması gerekir. Vücudun üst kısmının sabunlanmasından sonra alta geçilir. Alta geçilirken üçüncü eldiven ele takılır. Eldivenli elle vücudun alt kısmı sabunlanır. Bu sabunlama işi bittikten sonra eldiven çıkartılır ve cesedin sağ kalça hizasına konur (Rençber, 2016, 195 vd).

Anlatılan yıkama işi üç kez yapılır. Her yıkamadan önce yukarıda anlatılan şekilde ölüye abdest aldırılır. Üçüncü yıkamadan sonra hoca; “Ruhu Pak, Muhammed Mustafa’ya Salâvat” der. Bundan sonra cesede abdesti olmayan insanın eli değmez. Bu şekilde cenazeyi yıkama işlemi tamamlanmış olur (Keçeli-Yalçın, 1996, 305).

Cenaze yıkandıktan sonra ölen kişi bayansa; saç, el ve ayaklarına kına yakılır. Güzel kokular sürülür. Böylece merhumenin öbür dünyaya bir gelin gibi gitmesi umulur.³⁵ Ölen kişi erkekse; ona sadece güzel koku sürülür.³⁶

Ölen kişinin kefenlenme süreci ise şu şekildedir: Cesedi hoca ve abdestli yardımcıları alarak ve önceden hazırlanmış kefenlerin içine koyarlar. Bu işlemler yapılırken ölüye hoyratça yaklaşmamak, ona nezaket göstermek gerekir. Ayrıca kazandan su almada kullanılan kepçe, kullanıldıktan sonra başka yere konulmamalı ve yeniden kazanın içine konulmalıdır. Ceset kefene konulduktan sonra ölenin yüzü açılır, ölünün akraba ve dostları onu ziyaret ederler. Ziyaret yapılırken kesinlikle ölünün cesedi ve kefeni üzerine

³⁵ Akgün Aynur, Adıyaman doğumlu; Akgün Zahide, Adıyaman doğumlu.

³⁶ Akgün Hüseyin, Adıyaman doğumlu.

gözyaşı dökülmez. Ölünün bedenine dokunulmaz. Ziyaret bittikten sonra kefen kapatılır (Keçeli-Yalçın, 1996, 304).

Kefenleme işlemi bittikten sonra sıra cenaze namazının kılınmasına gelir. Ölen kişinin cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı kılındıktan ve definden sonra gelen cemaatten helallik istenir. Ölünün ardından yakınları tarafından şu dua okunur: “Ey Yaradan! Ölümüne, dirimize; erlerin, pirlerin, geçmişlerin, peygamberlerin, velilerin, nebilerin yüzü suyu hürmetine bu hakka yürüyen canımızı da yanına al, yardımcısı ol.” Ölünün ardından ağıt yakılır, ama dua okunduğunda, Kur’an ve gülbak okunduğunda sessiz ağlamaları konusunda uyarılır. Ölünün ardından ağlamak doğal karşılanır, hatta gözyaşı ölen kişinin akrabalarını rahatlatması açısından önemlidir (Uyanık-Kala, 2013, 71).

Kadını kabre kendi mahremi, yani kendisiyle nikâhlanması mümkün olmayan kişiler indirir. Erkek cenazeyi ise yakınları indirir. Hem defnederken hem de defin esnasında Kur’an-ı Kerim okunur (Aktaş, 1999, 132).

Alevilerde ölüyle ilgili yapılan bazı uygulamalar İslam’la ilgilidir. Bunlar arasında cenazenin yıkanması, namazının kılınması, ölünün kibleye gelecek şekilde gömülmesi, mezarının başında Fâtiha ve Yâsîn sûrelerinin okunması gibi hususlar gösterilebilir. (Karaoğlan, 2003, 49).

Mezar kapatıldıktan sonra mezarın üzerine su dökülür ve çiçek ekilir. Yapma çiçek mezar üzerine konmaz. Bunun günah olduğuna inanılır.³⁷ Mezarın üzerine su dökmek eski Türk geleneklerindedir. Mezar üzerine suyun dökülmesinin ölen kişi için aydınlık olduğuna inanılır. Bu uygulamadaki amaçlardan biri de mezarın çeşitli hayvanlarca eşilmemesi ve toprağın rüzgâr tarafından savrulmasını önlemek içindir (Gaspak, 2016, 113).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da; Kars, Muş, Ağrı, Van, Adıyaman, Tunceli, Urfa, Gaziantep, Elazığ, Sivas ve Kahramanmaraş’ta ağıt yakma uygulaması vardır. Cenaze evinde ilk 40 gün eğlence ve düğün olmaz, tıraş olunmaz ve dikkat çeken şık giysiler giyilmez. Böylece yas tutulmuş olur.³⁸ Doğu Anadolu’da cenaze evine gelen ağıtacı kadınlar ölüyle ilgili ağıtlar dizer, başsağlığı vermeye gelenleri ve ev halkını ağıtlarlar.

Fığlalı, cenazeden sonraki aşamayı şöyle anlatmaktadır: “Anadolu’da ölenin ardından, definden sonra unutulmadığını ve hatırlandığını, öbür dünyada rahat etmesi için ölümünün 3’ünde, 7’sinde, 9’unda, 40’ında ve ölümlerinin yıldönümlerinde merasim yapılır, ziyafetler verilir. Ölü aşı dökülür. Ölü aşına Kırk Ekmeği, Kazma Takırdısı, Kırk Yemeği gibi isimler verilir. Bu aşı çokça insan çağrılır. Böylece ölen kişinin hayrına, birçok insanın karnının doyurulması sağlanır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ölüm olduğu zaman 3 gün yemek yapılmaz. Komşular yemek yaparak getirirler. İlk Cuma günü komşulara evde yapılan un helvası ve ekmeğin dağıtılır. 40’uncu gün Mevlit okutulur. Yemek yapılarak ikram edilir. Seneyi devriyesinde de Mevlit okutturulup, yemek verilir. Yine Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ölü aşı dökmek çok yaygındır. (Fığlalı, 1994, 56).

Cenaze sahipleri mezar törenleri bitene kadar düğün ve eğlencelere pek katılmazlar. Önceden programlanmış olsa dahi düğün, nişan gibi törenler ertelenir. Bayramlarda yakınları bu evlerde toplanarak bayramlaşma burada başlar ama mezar törenlerinden sonra her şey normale dönmüş olur (Tan, 2014: 78).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışma Adıyaman’da yaşayan Alevilerin dini ve sosyal yaşantılarını konu edinmiştir. Araştırmada “mülakat” tekniği kullanılmıştır.

Adıyaman’da yaşayan Alevilerin birtakım örf, âdet ve geleneklerini günümüzde hâlâ yaşattıkları, bu uygulamaların birçoğunun Sünni halk tarafından da yapılageldiği tespit edilmiştir. Alevilerin ve Sünnilerin sosyal yaşantılarında benzerlikler olduğu söylenebilir. İnsanlar her ne kadar farklı mezhep ve düşüncelere sahip olduklarını söyleseler de, yapılan mülakat sonucu sosyal hayatın içinden olan evlilik, doğum, ölüm gibi olaylarda çok da farklı uygulamalar sergilememektedirler. Çalışma Alevilerin dini ve sosyal hayatını incelese de aslında bu alandaki uygulamaların Alevi-Sünni ayırt etmeksizin her iki tarafın da Türk-İslam kültüründen etkilendiklerini göstermektedir. Bu durum Müslüman Anadolu Kültürü zengin bir kültür olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızdan ulaşılan sonuçları şöyle ifade etmek mümkündür:

* Özellikle teknolojik gelişmeler göz önüne alındığında, kitle iletişim araçlarının gelişmesi bazı inanç ve uygulamaların terk edilmesine zemin hazırlamıştır. Modern yaşam koşulları, bölgesel ve mahalli kültürel

³⁷ Akgün Mehmet, Adıyaman doğumlu; Ulucan Necati, Adıyaman doğumlu.

³⁸ Akgün Hasan, Adıyaman doğumlu, Pek İlhan, Adıyaman doğumlu.

öğelerin terk edilmesine ve zamanla unutulmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim araştırmamızda doğum, evlilik, ölüm vb gibi durumlarda bunu gözlemlene imkânı bulduk.

* Yaşlı ve genç bireylerin sosyal yaşantıları farklı olduğu için yaşlıların geleneksel Aleviliği yaşadıkları, gençlerin ise günümüz hayat şartlarına göre geleneklerden uzak bir yaşam sergiledikleri şeklindeki varsayım büyük oranda doğru çıkmıştır. Yaşlı ve genç kuşak arasında gözle görülebilir bir farklılaşma vardır. Yaşlı kesim örf, âdet ve geleneklerine bağlıyken, gençler günümüz hayat şartlarına göre geleneklerden uzak bir yaşantı sergilemektedirler.

* Köyde yaşayan Aleviler ile şehirde yaşayan Aleviler arasında sosyal hayat uygulamaları yönünden farklılık olabileceği şeklindeki varsayım da büyük oranda doğrulanmıştır. Çünkü birçok gelenek, köyde yaşayan insanlar tarafından halen uygulandığı halde, şehirde yaşayan insanlar tarafından bu geleneklerin ve uygulamaların büyük bir kısmı terk edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ali (1999). Alevilerde Ölümle İlgili Ritüeller. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.11, s. 54-79.
- Aktay, Yasin - Köktaş M. Emin (2007). *Din Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları, 3. Baskı.
- Birdoğan, Nejat (2015). *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 8. Baskı.
- Çetin, Zöhre (2017). Çorum Kayı Köyü Alevilerinde Evlenme. *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, S. 15, s. 223-254.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi (1994). *Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşilik*, Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Gaspak, Ayhan (2016). Alevilerde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamaların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 2, s. 107-127.
- Karaoğlu, Hamza (2003). Pazarlık Yöresi Alevilerinde Ölüm ve Ölü ile İlgili Uygulamalar. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 37-52.
- Keçeli, Şakir - Yalçın, Aziz (1996). *Alevilik-Bektaşilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*. Ankara: Ardıç Yayınları.
- Keskin, Y. Mustafa (2001). Kırsal Kesimde Yaşayan Alevilerde Doğum Geleneğine İlişkin İnanç ve Uygulamalar (Elazığ Sün ve Sedeftepe Köyleri Örneği). *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 6, s. 41-54.
- Kirman, Mehmet Ali (2011). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2. Baskı.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1989). Alevi, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (c. 2, ss. 368-369). İstanbul: TDV Yayınları.
- Rençber, Fevzi (2013). Adıyaman Alevilerinin Türbe veya Yatır Ziyareti: Safvan bin Muattal Örneği. *Uluslararası Adıyaman Safoan bin Muattal ve Ahlak Sempozyumu*, s. 368-382.
- (2014). Adıyaman Alevilerinin Coğrafi Dağılımları ve Demografik Yapısı. *E-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, C. 7, S. 14, s.7-18.
- (2014). Adıyaman Alevilerinde Türbe veya Yatır Ziyareti. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.71, s. 54-79.
- , (2016). *Adıyaman Alevileri*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2. Baskı.
- Selçuk, Ali (2009). Evcî Alevilerinin Ölüm ile İlgili İnanış ve Uygulamaları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 178, s. 101-110.
- Tan, Abbas (2014). *Yaşanan Alevilik*, Ankara: Ürün Yayınları.
- Uyanık, Zeki - Kala, Arif (2013). Ardahan Yöresi Damal Alevilerinde Hakk'a Yürüme Erkanı: Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar. *Uluslararası Folklor-Edebiyat Dergisi*, C. 19, S. 76, s. 163-172.
- Üçer, Cenksu (2005). Tokat Örneğinden Hareketle Alevilik Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2005, C. 11, S. 34, s. 229-268.
- Üçer, Cenksu - Turan, Ahmet (2005). Bir Alan Araştırmasının Anatomisi: Tokat Yöresi Alevileri Tarihçesi, İnançları, Örf ve Âdetleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 20-21, s. 35-67.
- Yıldırım, Erdal (2010). Tunceli Yöresi Alevilerinde Geçiş Dönemi İnanç ve Uygulamaları Üzerinde Sosyolojik Bir Araştırma. *EKEV Akademi Dergisi*, C. 14, S. 42, s. 17-32.
- , (2011). Tunceli Alevilerinde Sünnet ve Kirvelik Geleneği Uygulamaları. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 2, s. 83-99.

Kaynak Kişiler

- Akgün Adile, Adıyaman doğumlu
Akgün Ali, Adıyaman doğumlu
Akgün Aynur, Adıyaman doğumlu
Akgün Hasan, Adıyaman doğumlu
Akgün Hüseyin, Adıyaman doğumlu
Akgün İbrahim, Adıyaman doğumlu
Akgün Kiraz, Adıyaman doğumlu
Akgün Mehmet, Adıyaman doğumlu
Akgün Zahide, Adıyaman doğumlu
Demirci Ali, Adıyaman doğumlu
Demirci Nurcan, Adıyaman doğumlu
Topçu Adem, Adıyaman doğumlu
Topçu Sebahat, Adıyaman doğumlu
Kütük Bahaattin, Adıyaman doğumlu
Kütük Aylin, Adıyaman doğumlu
Ulucan Necati, Adıyaman doğumlu
Ulucan Türkan, Adıyaman doğumlu
Güven Ali Rıza, Adıyaman doğumlu
Güven Ceylan, Adıyaman doğumlu
Güven İlhan, Adıyaman doğumlu
Pek Dudu, Adıyaman doğumlu
Engin Cemil, Adıyaman doğumlu
Engin Fadime, Adıyaman doğumlu.